

УДК 001

Н.В. Ротань,
аспірант,
Херсонський
політехнічний
коледж
Одеського
національного
політехнічного
університету
natasha.rotan@mail.ru

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ПІДПРИЄМСТВА

Н.В. Ротань. Інтелектуальний капітал як засіб формування конкурентних переваг підприємства. У статті розглядаються фактори, які формують конкурентні переваги підприємства, основним з яких є інтелектуальний капітал.

N.V. Rotan. Intellectual capital as a source of competitive advantage. The article examines the factors that shape the competitive advantages of enterprises, the main of which is intellectual capital.

Вступ. Єдиним шляхом виживання для підприємств в сучасній економіці стає безперервне проведення інновацій. Підприємства підвищують конкурентоспроможність безпосередньо за рахунок створення, придбання та використання унікальних знань та інтелектуальної власності. Сьогодні в якості одного з найважливіших ресурсів розвитку підприємства разом з матеріальними, енергетичними і людськими розглядається і інтелектуальний капітал. В даний час знання відіграють домінуючу і визначальну роль у сучасному виробництві, стають важливою перевагою підприємств в конкурентній боротьбі. Інтелектуальні ресурси все частіше витісняють матеріальні та фінансові ресурси в якості основних факторів виробництва. Як відзначає К. Хубієв, зараз у світі йде жорстка боротьба за найважливіші ресурси, перш за все, це невідтворювані сировинні ресурси, запаси яких обмежені, відтворювані технологічні та інтелектуальні ресурси, від яких залежить сучасна конкурентоспроможність [1]. Тому актуальним є питання використання інтелектуального капіталу підприємства для формування його конкурентних переваг та підвищення рівня конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринку.

Дослідженням ролі інтелектуального капіталу у формуванні конкурентоспроможності підприємства присвячені праці А.М. Мітіної, О. С. Муртазіна.

Матеріал і результати дослідження. На сучасному етапі розвитку економіки саме використання інтелектуального капіталу для розробки та впровадження інновацій є чинником підвищення конкурентоспроможності,

що дозволяє сучасним підприємствам забезпечити своє виживання і розвиток в умовах жорсткої конкуренції за рахунок набуття унікальних конкурентних переваг. Успішна впровадження та реалізація інновацій, як результату використання інтелектуального капіталу, призводить до створення нових високотехнологічних продуктів і нових високих технологій. Це в свою чергу призводить до підвищення ефективності виробництва, яке характеризується зниженням ресурсомісткості, підвищенням енергоефективності, зростанням продуктивності і зниженням собівартості продукції. Нові та удосконалені продукти, що з'явилися на ринку, потребує створення нових ринкових ніш або завоювання більшої частки вже існуючого ринку даних продуктів, що призводить до формування стійких конкурентних переваг конкретного підприємства над конкурентами, та є основою підвищення конкурентоспроможності.

Метою статті є визначення засобів і джерел формування конкурентних переваг та аналіз можливостей створення інтелектуального капіталу, які дозволять підвищити конкурентоспроможність підприємства.

Величина інтелектуального капіталу, а значить і конкурентних переваг підприємства, залежить від інтелектуальних інвестицій, тобто капітальних вкладень у підготовку фахівців, наукові розробки, передачу ноу-хау, придбання ліцензій на інновації. Тому з метою підвищення конкурентоспроможності підприємствам необхідно інвестувати капітал в знання та інновації, що створить потенціал для економічного зростання. Таким чином, знання, акумульовані за допомогою інвестицій у науково-дослідні та конструкторські розробки, інновації та освіти, є ключовим фактором довгострокового зростання та підвищення конкурентоспроможності не лише окремого підприємства, але і країни в цілому.

Як було визначено нами у попередніх дослідженнях, інтелектуальний капітал – це інтелектуальний ресурс підприємства (знання, досвід, можливості), який за умови ефективного використання конвертується у додаткову вартість та забезпечує конкурентоспроможність суб'єкта господарювання.

Особливістю інтелектуального капіталу є те, що він не втрачає своєї цінності з часом, а навіть її нарощує, у той час як обладнання та технології починають знецінюватися з моменту їх придбання.

На нашу думку, фактором, що визначає конкурентоспроможність як окремого суб'єкта господарювання так і країни в цілому є діяльність людини. Якість продукції та витрати підприємства на пряму залежать від кваліфікації робітників, які виготовили товар. Фінансові ресурси потребують раціонального менеджменту, який також залежить від кваліфікації персоналу, що відповідає за процес управління. Інноваційні можливості визначаються творчим потенціалом персоналу організації. Таким чином конку-

рентоспроможність організації залежить від конкурентоспроможності персоналу, що бере участь у процесі задоволення потреби споживача [2].

Серед усіх видів інвестицій у людський капітал найважливішими, є вкладення в охорону здоров'я, загальну і фахову освіту, підготовку наукових кадрів.

На сьогоднішній день, актуальним стає питання дослідження підготовки наукових кадрів та частки інтелектуальних працівників у загальній чисельності робочої сили. Наприклад, за дослідженнями В. Іноземцева, сьогодні у розвинутих країнах не менше 40% персоналу складають інтелектуальні працівники. На початок XXI століття більше 60% менеджерів вищої ланки 500 найбільших американських компаній мали науковий ступінь - доктора (половина з них економічних та юридичних наук). Американські менеджери при виборі довгострокових партнерів, вважають що інтелектуальний капітал організації повинен складати не менше 40% у загальній структурі капіталу. Тільки тоді підприємство вважається перспективним [2].

Україна традиційно вважається державою з вагомим науковим потенціалом, визнаними у світі науковими школами, розвинутою системою підготовки кадрів. Основними формами підготовки наукових і науково – педагогічних працівників вищої кваліфікації є аспірантура і докторантура.

Після набуття державою незалежності спостерігається стрімкий розвиток мережі закладів, що здійснюють підготовку наукових кадрів. За останні одинадцять років (з 2000 р. до 2011р.) кількість аспірантур зросла на 25% (з 418 до 524), докторантур – на 27% (з 209 до 266). Відповідно, зросла і кількість бажаючих отримати певний науковий ступінь: чисельність аспірантів – на 47% (з 23 до 34 тис.), докторантів – на 44% (з 1,1 до 1,6 тис.).

Найбільше число аспірантів навчається у галузі економічних та технічних наук. Звертає на себе увагу зростання підготовки аспірантів та значне зменшення докторантів у галузі державного управління – у 2011р. навчалось 766 аспірантів та 75 докторантів (у 2010р. – відповідно 762 аспіранти та 81 докторант, у 2009р. – 629 та 81).

Очікуваним підсумком навчання в аспірантурі та докторантурі є захист дисертації. Протягом останніх одинадцяти років намітилась тенденція до збільшення питомої ваги тих, хто закінчив аспірантуру та докторантуру із захистом дисертації: кандидатської – з 16% у 2000 р. до 24% – у 2011 р., докторської – відповідно з 9% до 26%.

Розподіл аспірантур та докторантур за регіонами нерівномірний. Більшість з них зосереджена у м. Києві – відповідно 218 і 99, Харківській області – 66 і 38, Львівській – 33 і 15, Одеській – 28 і 17, Дніпропетровській – 26 і 14, Донецькій – 25 і 13. В інших регіонах їх кількість обчислюється

одинацями, хоча немає жодного регіону, де були б відсутні аспірантура або докторантура.

У 2011 році загальна чисельність працівників організацій, які виконували наукові та науково-технічні роботи становила 134,7 тис. осіб, що менше на 4,5 % порівняно з відповідним періодом 2010 р., у т.ч. дослідників – на 4,1 %, техніків – на 9,7 %, допоміжного персоналу – на 4,8 %, інших працівників – на 2,0 %.

Отже, в Україні за останні роки здійснюється активна підготовка наукових кадрів, але проблема полягає в тому, що значна частина науковців не має можливості використовувати свій інтелектуальний потенціал на виробництві, оскільки впровадження наукових розробок потребує значних обсягів інвестицій.

Так, у 2011 р. загальний обсяг витрат на виконання наукових та науково – технічних робіт власними силами організацій порівняно з 2010 р. зменшився на 3,9 % і становив 9591,3 млн. 305 грн. При цьому матеріальні витрати збільшилися на 3,7 %, капітальні витрати – на 19,7 %, у т.ч. витрати на придбання устаткування – на 60,7 %.

Таблиця 1

Динаміка і структура фінансування наукових та науково технічних робіт за секторами діяльності

Показник	Роки					
	2005		2010		2011	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Державний сектор	1556,9	30,17	3274,4	36,40	3639,8	37,95
Підприємницький сектор	3359,7	65,11	5156,2	57,32	5343,4	55,71
Сектор вищої освіти	243,9	4,72	5650,5	6,28	6079,7	6,34
Приватний неприбутковий сектор	-	-	0,22	0,00	0,18	0,00
Усього	5160,4	100,0	8995,9	100,0	9591,3	100,0

Проведений аналіз фінансування наукових та науково технічних робіт за секторами діяльності свідчить про те, що в Україні у 2011 році обсяг фінансування збільшився на 595,46 млн. 305 грн., що становило 6,6 %, в тому числі зросли обсяги фінансування державного, підприємницького та сектора вищої освіти (табл. 1).

Отже, витрати на наукові дослідження та підготовку наукових кадрів необхідно розглядати як інвестиції у знання – вирішальний чинник розвитку людського капіталу, як складової інтелектуального капіталу, економічного прогресу, активізації професійної творчості, поліпшенні життєвих

стандартів. Інвестиції у високотехнологічні галузі забезпечують накопичення потенціалу висококваліфікованих працівників, підвищення їх продуктивності, зниження матеріало- й енергоємності, поліпшення якості продукції, а отже і рівень конкурентоспроможності як окремого господарюючого суб'єкта, так і країни в цілому.

Слід зазначити, що важливим елементом в управлінні діяльністю підприємства є мотивація працівників, яка формується і розвивається внаслідок певних інвестицій. На жаль в Україні, рівень оплати праці виконавців досліджень і розробок є значно нижчим ніж середньомісячна заробітна плата працівників сфери фінансової діяльності, та працівників сфери та зв'язку.

На увагу заслуговує, поряд із людським капіталом, й інша складова інтелектуального капіталу - організаційний капітал, яким володіє і який контролює підприємство. Організаційний капітал визначається такими факторами як: патенти, авторські права, товарні знаки; технічне і програмне забезпечення; комп'ютерні та адміністративні системи; концепції; організаційна структура; культура організації.

Чим більша кількість конкурентних переваг, тим більш конкурентоспроможним є підприємство. Конкурентоспроможним підприємство може бути визнаним, якщо воно створює конкурентоспроможну наукомістку продукцію; забезпечує максимальний захист свого бізнесу на товарних ринках; ефективно впливає на структуру товарних ринків із забезпеченням їх переділу на свою користь. Для того, щоб сформувати першу конкурентну перевагу необхідно активізувати науково-дослідну діяльність або купувати права на винаходи і інші науково-технічні досягнення. Друга перевага формується шляхом закріплення прав на результати творчої діяльності, втілені в кінцевій продукції. Отже, у сучасній економіці інтелектуальний капітал, який втілений у знаннях, уміннях, навичках, виробничому досвіді, кваліфікації працівників, а також у невлених (нематеріальних) активах, що включають програмне забезпечення, патенти, бази даних, торговельні марки, які продуктивно використовуються для отримання прибутку, стає головним джерелом формування конкурентоспроможності підприємства.

Як зазначалося вище, найважливішим результатом функціонування інтелектуального капіталу є інновації, які являють собою впроваджені у виробництво або в сферу послуг новації у формі об'єктів, технологій, продуктів, що є результатом наукових досліджень, винаходів і відкриттів, і які якісно відрізняються від своїх аналогів (або не мають аналогів). Ефективність використання інтелектуального капіталу, тобто перетворення знань в комерційні результати, - отримання додаткового прибутку, - залежить від здібностей співробітників використовувати його, управляти ним з метою

виробництва товарів і послуг. Відповідно, підприємства зацікавлені в зростанні творчого потенціалу працівників, інноваціях і т.п.

Все це дозволяє виробничу функцію виразити наступним рівнянням:

$$V = IK f(K, L, F, N) \quad (1)$$

де V – ефективність виробництва,

IK - витрати інтелектуального капіталу (нематеріальний активи),

K - витрати уречевленої праці (матеріальні активи),

L - витрати трудових ресурсів,

F – витрати фінансових ресурсів,

N - витрати природних (земельних) ресурсів.

У даному рівнянні підкреслюється той факт, що в сучасних умовах інтелектуальний капітал впливає на витрати всіх факторів виробництва.

Висновки. Отже, в сучасній економіці використання інтелектуального капіталу для проведення інновацій є чинником підвищення конкурентоспроможності підприємства. Конкурентоспроможність підприємства є вирішальним чинником його виживання і успішного функціонування в агресивному конкурентному середовищі. Керівництву підприємства, у пошуках нових конкурентних переваг, необхідно звертати свою увагу на спеціально підготовлений персонал, який є носієм інтелектуального капіталу. Головним стратегічним пріоритетом підприємства та держави повинен стати розвиток інтелектуального капіталу за рахунок здійснення інвестицій в освіту, науку, професійну підготовку, охорону здоров'я, що забезпечить у майбутньому отримання стабільного доходу.

Література

1. Котляр Б. А. Социальное партнерство и конкурентоспособность [Текст] / Б. А. Котляр, А. Ю. Медведев - М., 2006.
2. Митина А. Н. Роль интеллектуального капитала в формировании конкурентоспособности организации / А.Н. Митина. // Вісник МСУ. - 2011. - № 1. - С. 15-23.
3. Муртазин А. С. Интеллектуальный капитал как фактор повышения конкурентоспособности малого инновационного бизнеса в современной экономике. / А.С. Муртазин. [Електронний ресурс]. // Известия ПГПУ им. В. Г. Белинского. - 2011. - № 24. - С. 360-365. // Режим доступу: http://cyberleninka.ru/viewer_images/13916963/p/1.png
4. Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність в Україні» // [Електронний ресурс]. // Режим доступу : <http://ukrstat.org>